

Előszó

Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága közötti, 2014. szeptember elsejétől érvényes, öt évre szóló megállapodás adott lehetőséget arra, hogy a Vidéktörténeti Témacsoport a vidéken élő kutatótársakkal kiegészülő munkacsoportokra támaszkodva megszervezhesse munkáját. Kutatásaink súlypontját az 1940-es évektől bekövetkezett struktúraváltoztató jelentőségű társadalomtörténeti események vizsgálatára helyezzük. 1945 hetvenedik évfordulója eleve ösztönzést adott ahhoz, hogy lehetőleg új kérdések alapján szólaltassunk meg ismert és kevésbé ismert történeti forrásokat. Először is igyekeztünk közös nevezőre hozni több mint huszonöt fős kutatócsoportunk alapvető módszertani és forráselemzési célkitűzéseit.

Abban kezdettől fogva kimondva-kimondatlanul egyetértettünk, hogy mondanivalónk megfogalmazása során a régi elfogultságok helyébe semmiképpen nem állíthatunk újakat. Szakmai normáink egyik fontos értékehez minden körülmények között igyekezünk ragaszkodni: a történeti forrásoknak alapvető vétőjoga van bármilyen ideológiával vagy jelenből fakadó érzékenységgel szemben. A jelenkor-történeti viták, a nyilvánosságban sajátosan tovább folytatódó „miniháborúk” tükrében kellett megtalálnunk a kutatócsoport rövid és hosszú távon érvényesnek tekintett kérdéseit. Mindez persze korántsem olyan egyszerű, hiszen többek között értékrendek, nézőpontok és léptékek különbözőse is befolyásolja a válaszainkat. Különösen így van ez 1945 esetében, amely az intézményesült erőszak, az 1990 előtti emlékezetpolitika és az emlékezetekben elraktározott emóciók konfliktusa miatt szimbolikus jelentőségűvé vált.

Az egyes tanulmányok kutatási kérdései, módszerei, kiválasztott forrásai és a vizsgált miliő földrajzi és társadalmi tere természetes módon különböznek egymástól. Ugyanakkor átfogóan mindannyiunk érdeklődésének középpontjában az állt, hogy megtaláljuk azokat a társadalom- és történelemformáló tényezőket, amelyek a kortársak múlt- és jelenbeli tapasztalatait és jövőképét meghatározhatták. Nézőpontunk alapvetően az alulnézeti, a mindennapok történeti perspektíváját követte. Sokunkat az a kérdés foglalkoztatta, hogy a háborús egyéni és kollektív tragédiák utáni nyomorban és az államiság nélküli vákuumban a kortársak milyen módon reagáltak, viselkedtek. Az előbb említettek alapján keresett történeti források és kutatói válaszok több tekintetben eltérnek a történetkutatás eddigi eredményeitől.

Magyarország 1938 óta a nemzetközi hatalmi politikai játszmák révén először német, majd a korábbi cári területszerző hagyományt folytató „szovjet” érdekszférába került.

Ennek hatását a kortársak elsősorban a Vörös Hadsereg katonáinak viselkedése és a kíséretükben érkező, egyre nagyobb számú, a lokális társadalmakban idegenként fogadott, ám mégis befolyásossá vált kommunista párttagság és követőik eljárásai alapján tapasztalhatták. Az ekkori tömeges, évtizedekig tabusított tapasztalatnak a történeti kontextusait igyekeztünk a kötetünkben megjeleníteni. A tartalomban található tematikus egységek címei nagyrészt az egyes munkacsoportok eredeti célkitűzését tükrözik; de mint minden terv, a források feltárásával a miénk is módosulhatott, így végül az egyes témakörök nem tekinthetők olyan oszloposodott struktúráknak, amelyek között nincs átjárás: így például a földosztás politikai tartalommal is bír, az egyház a korszakban mindig gazdasági szereplő is. Ezt az átjárhatóságot példázza a kötet végén közreadott illusztratív forrásválogatás.

Az egyéni és kollektív erőszak-alkalmazás és új megszállás diktatórikus eljárásai alapján adtunk címet a 2015. szeptember 29-én az MTA Székházában tartott konferenciánknak, amelyet – kisebb módosítással – most kötetünk címéül is választottunk: *Váltóállítás. Diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben.*

A szerkesztők